

LAUKU SAIMNIECĪBU PAMATLĪDZEKĻU ATRAŽOŠANAS ANALĪZE LATGALE

REPRODUCTION OF FARMS' LONG-TERM ASSETS IN LATGALE

Artūrs PRAULIŅŠ

Dr. oec., Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts
Agro biznesa informācijas un analīzes nodaļa, pētnieks
Tālrunis: +371 67552786, e-pasts: arturs@lvaei.lv
Rīga, Latvija

Ligita MELECE

Dr. oec., Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts
Kvalitātes un vides aizsardzības nodaļas
vadītāja, vadošā pētniece
Tālrunis: +371 67553546, e-pasts: ligita.melece@lvaei.lv
Rīga, Latvija

Abstract. *Agriculture is an important integral part of Latvia's economy. Recently it has suffered a significant decline due to a price disparity, out-of-date technology, and stiff competition with cheap imported agricultural products, inflation and long-lasting unsuccessful structural reforms. At present most farms work with losses or low profitability and therefore can not provide the reproduction of fixed assets which is a vital prerequisite of efficient agricultural production. The comparative analysis of reproduction of farms' fixed assets in Latgale and in Latvia is performed in the paper. In contrast to the previously done research, the focus is on analysis of various derived indicators such as net investments per European size unit, total utilised agricultural area and livestock unit. Special attention has been paid to the subsidies on investment as a gratis external source of finance and their proportion in gross investments.*

Keywords: *Comparative analysis, farms, fixed assets, Latgale, reproduction.*

Ievads

Agrārais sektors, būdams viens no Latvijas tautsaimniecības svarīgākajām nozarēm, prasa noteiktu investīciju¹⁰ apjomu ražošanas faktoru efektīvai un pārdomātai izmantošanai, kas ir viens no lauksaimnieciskās ražošanas apjomu kāpuma priekšnoteikumiem. Investīcijas un to mērķtiecīga veikšana agrārajā sektorā nosaka tā darbības pamatvirzienus, palielina ražošanas tehnisko un tehnoloģisko potenciālu, veicina ražošanas apjomu pieaugumu, kā arī nodrošina

¹⁰ Ekonomikas teorijā investīcijas iedala kapitāla (tādu kapitālpriekšu iegāde kā ēkas un tehnika produkcijas ražošanai) un finanšu (vērtspapīru iegāde ienākumu gūšanas nolūkā) investīcijās. (7.,7.) Šajā rakstā vārds „investīcijas” tiek lietots pirmajā nozīmē.

inovatīvo attīstību. Tas ir svarīgs valsts iedzīvotāju apgādes ar vietējiem pārtikas produktiem priekšnoteikums. Tajā pašā laikā agrārā sektora dināmiskā attīstība ne tikai dod iespēju uzlabot valsts pašnodrošinājumu ar pārtiku, vienlaikus samazinot ražošanas izmaksas, bet arī ir visas tautsaimniecības dzinējspēks. (37.,75).

Lauksaimniecības produkciju raksturo zema zinātnes ietilpība un augsta darbietilpība (32.,101) un tāpēc mehanizācija un darba resursu nodrošinājums ar pamatlīdzekļiem ir efektīvas lauksaimnieciskās ražošanas priekšnosacījums. Nevar nepieņemt uzskatu (38.,91.) ka pamatlīdzekļi ir uzņēmuma ražošanas potenciāla un arī valsts nacionālās bagātības svarīgs elements, jo rada iespēju paaugstināt ražošanas apjomus mikroekonomikas līmenī, tādējādi ietekmējot ražošanas efektivitāti arī makroekonomikas līmenī. Pamatlīdzekļu vienkārša vai paplašināta atražošana ir produkcijas pašizmaksas optimizācijas, ražošanas apjoma pieauguma un patērējamo izejvielu minimizācijas garants. Pamatlīdzekļu modernizāciju var uzskatīt par vienu no pakāpeniskās produkta un procesa inovācijas svarīgiem priekšnoteikumiem. Diemžēl viena no Latvijas agrārā sektora, t. sk. Latgales reģionā, aktuālām problēmām joprojām ir lauku saimniecību relatīvi zems nodrošinājums ar modernu lauksaimniecības tehniku un esošo pamatlīdzekļu ārkārtīgi liels nolietojums, kas nepārprotami liecina par ieguldījumu apjoma pieauguma nepieciešamību.

Investīciju apjomam ir jābūt pietiekamam pamatlīdzekļu paplašinātai atražošanai, lai nolietotie pamatlīdzekļi tiktu atjaunoti lielākā apjomā, nekā bāzes periodā, bet nepārsniedzot tādu pamatlīdzekļu daudzumu, kas ir atzīstams par optimālu efektīva ražošanas procesa organizācijai lauku saimniecībās. Pašlaik investīciju loma arvien pieaug, jo tās palīdz pārvarēt ekonomiskās lejupslīdes negatīvas sekas un saglabāt agrārā sektora konkurētspēju. (33., 9.–10.)

Līdzsvarota un stabila tautsaimniecības izaugsme ir viena no galvenajām mūsdienu ekonomikas prioritātēm. Tomēr sociālā un ekonomiskā nevienlīdzība pastāv ne tikai starp atsevišķām ES dalībvalstīm, bet arī vienas valsts ietvaros. Latvijas reģioni joprojām atrodas sociālekonomiskās attīstības dažādās stadijās, ko apliecina daudzi makroekonomiskie rādītāji. Reģionu nevienlīdzīga attīstība un reģionālās disproporcijas visās ar uzņēmējdarbību saistītajās jomās ir atzītas par ļoti nopietnu nacionālās ekonomikas izaugsmes šķērslī. (29.,289.) Daudzi pētījumi (5.,79.; 12.,116.; 20.,176.; 29.,292.) ierindo Latgales reģionu pēc teritoriju attīstības indeksa pēdējā vietā Latvijā. Parasti to izskaidro ar teritorijas attālumu no galvaspilsētas, zemu uzņēmējdarbības aktivitāti, augstu bezdarbu, iedzīvotāju zemu ienākumu

līmeni reģionā. (5.,84.) Savukārt augstāka un progresējošāka ekonomiskā aktivitāte jau tradicionāli norisinās Rīgā un tās reģionā.

Pētījuma mērķis ir analizēt pamatlīdzekļu atražošanas tendences, salīdzinot ar Latvijas agrārā sektora vidējiem rādītājiem, Latgales reģiona dažāda ekonomiskā lieluma lauku saimniecībās.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, bija formulēti šādi pētījuma uzdevumi:

- 1) noskaidrot ieguldījumu subsīdiu nozīmi un izmantošanas intensitāti pamatlīdzekļu atražošanas procesā;
- 2) analizēt pamatlīdzekļu atražošanu raksturojošo rādītāju izmaiņas;
- 3) izstrādāt priekšlikumus pamatlīdzekļu atražošanas procesa aktivizēšanai.

Pētījums aptver laika periodu no 2004. līdz 2010. gadam. Pētījuma objekts ir lauku saimniecības Latvijā un Latgalē, pētījuma priekšmets – pamatlīdzekļu atražošana lauku saimniecībās. Pētījumā ir izmantota monogrāfiskā, salīdzinošās un koeficientu analīzes, grupēšanas, datu statistiskās apstrādes, dedukcijas un indukcijas metode. Pētījuma novitāte ir pamatlīdzekļu atražošanu raksturojošo atvasinātu rādītāju – neto ieguldījumi uz vienu Eiropas lieluma vienību (ELV), lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) hektāru un liellopa vienību – analīzē. Visus aprēķinus veica pētījuma autori, izmantojot datus no SUDAT (Saimniecību uzskaites datu tīkla). (23.) Pētījuma ierobežotā apjoma dēļ netika analizēta pamatlīdzekļu atražošana reģionālajā griezumā, salīdzinot Latgali un citus Latvijas reģionus, kā arī dažādas specializācijas lauku saimniecībās.

Pamatlīdzekļu atražošanas analīzes metodika un to finansējuma avoti

Lauku saimniecības gan iegādājas pamatlīdzekļus (tehnika, iekārtas), gan arī ražo tos pašu spēkiem (būves, ilggadīgie stādījumi, produktīvie lopi u.c.). Līdz ar to kā pamatlīdzekļu radīšanas avotus var minēt lauku saimniecību pašu resursus, ārējo finanšu kapitālu un finansējumu, kas saņemts no nacionālā vai Eiropas budžeta dotāciju un subsīdiu formā. (36.,8.) Tirgus ekonomikas apstākļos pašu finansējums tiek izmantots tieši pamatlīdzekļu, nevis apgrozāmo līdzekļu, iegūšanai. To var izskaidrot ar lielāku risku, piesaistot ilgtermiņa ārējo finansējumu. (21.,109.) Līdz ar to uzņēmuma pašu resursiem (nolietojumam un peļņai) ir svarīga nozīme pamatlīdzekļu atražošanā.

Tas skaidri izriet arī no nolietojuma politikas definīcijas¹¹. Tomēr daudzas lauku saimniecības nespēj nodrošināt pamatlīdzekļu atražošanu uz pašu resursu rēķina, jo ir nerentablas.

Pētījumos (21.,111.; 33.,18.–19.) kā viens no investēšanas agrārajā sektorā galvenajiem šķēršļiem un pamatlīdzekļu nepilnas atražošanas iemesliem ir minēta lauksaimniecības un rūpniecības produkcijas cenu disparitāte, kas noved pie lauku saimniecību darbības ar zaudējumiem, ieguldījumu atmaksāšanos ilgstošā laika periodā, nozares augstas riska pakāpes un finansēšanas nepievilcības. Ievērojot, ka rūpniecības produkcijas (gan pamatlīdzekļu, gan arī apgrozāmo līdzekļu, piemēram, mēslojuma, augu aizsardzības līdzekļu, sēkļu, elektrības un degvielas) cenu kāpums pārsniedz lauksaimniecības produkcijas iepirkuma cenu pieaugumu, plaša starp šiem līmeņiem nesarūk. Nepietiekams apgrozāmo līdzekļu apjoms izjauc normālu ražošanas procesu un vēl vairāk mazina pamatlīdzekļu atražošanas izredzes. Kaut arī ekonomiskās krīzes apstākļos bija vērojams neliels dažu rūpniecības produktu (piemēram, lauksaimniecības tehnikas) cenu kritums, tomēr tas nebija tik ievērojams, lai pilnībā kompensētu starpību, kas bija izveidojusies iepriekšējos gados. No teiktā izriet, ka ekonomikas konjunktūras izmaiņas tomēr nespēj pilnīgi novērst pamatlīdzekļu atražošanas procesa bremsējošo faktoru nelabvēlīgu ietekmi.

Vienlaikus situāciju vēl vairāk sarežģī konkurences saasinājums, iekšējo tirgu pārpludinot ar lētu ārvalstu lauksaimniecības produkciju. Daudziem importa produkcijas ražotājiem ir izteiktas priekšrocības salīdzinājumā ar Latvijas lauku saimniecībām gan zemāko izmaksu, gan arī lauksaimnieciskajai ražošanai labvēlīgāko klimata apstākļu ziņā. Kā citi pamatlīdzekļu atražošanu bremsējošie faktori ir minēta ieilgušī ekonomiskā lejupslīde, inflācija, pārtikas pārstrādājošo un tirdzniecības uzņēmumu diktāts iepirkuma cenu jomā, tautsaimniecības strukturālās disproporcijas un ilgstošās ne vienmēr veiksmīgas institucionālās reformas (45.,51.; 49.,119.).

Ievērojot, ka investīcijas lauku saimniecību ražošanas fondos veicina agrārā sektora konkurētspēju un ražošanas efektivitātes pieaugumu, valsts atbalsts investīciju subsīdiju formā kļūst par vienu no iedarbīgiem mehānismiem lauksaimnieciskās ražošanas attīstības veicināšanai. Tā nozīmi palielina grūtības piesaistīt aizņemto kapitālu lauksaimnieciskajai ražošanai piemītoša augsta riska dēļ. Līdz ar to

¹¹ Nolietojuma politika ir pamatlīdzekļu atražošanas procesa vadība, kas ir orientēta uz ražošanas tehniskā līmeņa paaugstināšanu, pamatlīdzekļu pārmērīga nolietojuma novēršanu, to tehnoloģiskās un vecuma struktūras pilnveidošanu, pašu kapitāla un produkcijas izlaidēs apjomu palielināšanu, darba ražīguma pieaugumu un produkcijas pašizmaksas samazinājumu, peļņas maksimizāciju un uzņēmuma ieguldījumu darbības stimulēšanu. (38.,95.-96.)

nepārtraukti pieaug cita finansēšanas avota – nacionālo un ES subsīdiu nozīme (47.,29.–31.). Liela loma šajā procesā ir atvēlēta ES Kopējai lauksaimniecības politikai, kas ir orientēta uz investīciju lauku saimniecībās stimulēšanu, netiešā veidā kompensējot pēdējos gados notikušo pakāpenisku tiešo maksājumu samazinājumu (1.,21.; 40.,34.,36.; 41.,14.–15.). Vienlaikus ir norādīts, ka arī vienotie platību maksājumi netieši stimulē investīcijas agrārajā sektorā, jo palielina lauku saimniecību ienākumus, kurus pārdalot, daļa var tikt ieguldīta pamatlīdzekļu atražošanā. (26.,66.)

Jaunu ES dalībvalstu lauku saimniecību ražošanas fondu modernizācija bija iespējama jau sagatavošanās laikā dalībai ES, izmantojot SAPARD fonda līdzekļus (19.,130.) Tomēr atsevišķās dalībvalstīs, piemēram, Polijā, pastāv uzskats (15.,78.), ka, neskatoties uz atbalstu agrārajam sektoram PHARE un SAPARD programmu ietvaros, tieši valsts pilntiesīga dalība ES bija lauku saimniecību dinamiskas attīstības priekšnoteikums. Pievienošanās ES izraisīja investīciju bumu agrārajā sektorā, paātrinātu lauku saimniecību modernizāciju, pieprasījuma pēc lauksaimniecības tehnikas pieaugumu un ražošanas koncentrāciju modernajās lopkopības fermās, jo agrāk tikai ļoti maza saimniecību daļa spēja saražot ES kvalitātes prasībām atbilstošu lauksaimniecības produkciju. No 2004. līdz 2007. gadam investīcijas Polijas agrārajā sektorā, t. sk. celtniecībā, pieauga par 70 %. (16.,48.–49.; 26.,71.–72.) Tik pat pozitīvi dalības ES ietekmi uz agrārā sektora attīstību un inovāciju plašu ieviešanu vērtē Lietuvas zinātnieki. (2.,105.)

Ekonomikas teorētiskajos pētījumos pastāv vairākas uzņēmuma pamatlīdzekļu atražošanas koncepcijas (klasiskā, marksistiskā, neoklasiskā un uzņēmējdarbības), kā arī tiek izdalīta (48.,49.–50.; 50.,78.–79.) vienkāršā (dažādu remontu veikšana) un paplašinātā (tehniskā rekonstrukcija un modernizācija) pamatlīdzekļu atražošanas forma. Ja vienkāršās atražošanas uzdevums galvenokārt ir novērst pamatlīdzekļu fizisko nolietojumu, tad paplašinātās atražošanas – fizisku un morālu nolietojumu. Vienlaikus pēc analogijas ar iespējamām saimniekošanas veidiem agrārajā sektorā, tiek izteikti priekšlikumi (31.) pamatlīdzekļu atražošanas procesu klasificēt kā intensīvu (paplašinātā atražošana nodrošina ilgstošu stabilu ražošanas apjoma un peļņas pieaugumu, samazinoties darba, materiālo, finanšu un citu resursu patēriņam) vai ekstensīvu. Tāpat ir akcentēts (35.,8.–9.; 42.), ka lauksaimnieciskajā ražošanā tehnoloģiju attīstība un valdošās stagnācijas pārvarēšana ir iespējama tikai tad, ja atražošanas procesos dominē spēcīgs inovatīvais elements.

Zinātniskajā literatūrā (39.; 44.) var atrast detalizētas rekomendācijas pamatlīdzekļu atražošanas procesa dinamikas un

struktūras, kā arī pamatlīdzekļu nolietojuma un aprites ātruma analīzei. Ekonomikas un lauksaimniecības statistikā, kā arī lauku saimniecību darbības ekonomiskajā analīzē (30.,125.; 36.,17.; 43.,118.–119.; 46.,159.–161.) visplašāk izmantotie rādītāji, ar kuru palīdzību raksturo pamatlīdzekļu atražošanas procesu, ir:

- 1) atjaunošanas koeficients – pārskata perioda laikā ekspluatācijā nodoto pamatlīdzekļu vērtības un visu pamatlīdzekļu sākotnējās (vai atjaunošanas) vērtības pārskata perioda beigās attiecība;
- 2) izstāšanās koeficients – pārskata perioda laikā izstājušos pamatlīdzekļu vērtības un visu pamatlīdzekļu vērtības perioda sākumā attiecība;
- 3) pieauguma koeficients – pārskata perioda laikā ekspluatācijā nodoto pamatlīdzekļu vērtības pārsniegums par izstājušos pamatlīdzekļu vērtību (vai pamatlīdzekļu pieauguma vērtības un pamatlīdzekļu vērtības perioda sākumā attiecība);
- 4) nolietojuma koeficients – pamatlīdzekļu uzkrātā nolietojuma summas un to sākotnējās (vai atjaunošanas) vērtības attiecība.

Atšķirībā no rezultātiem rādītājiem (piemēram, fondu atdeves, fondietilpības, ražošanas vai produkcijas rentabilitātes), minētie koeficienti līdzīgi fondapgādātībai ir pamatlīdzekļu izmantošanu lauksaimnieciskajā ražošanā raksturojošie faktora rādītāji. (34.,10.)

Tomēr FADN (*Farm Accountancy Data Network*) metodikā (6.), kura tiek izmantota šajā pētījumā, pamatlīdzekļu atražošana tiek raksturota ar bruto (*gross investment*) un neto ieguldījumu (*net investment*) palīdzību. Bruto ieguldījumi (kuri pēc būtības ir pieauguma koeficienta analogs) ir vienādi ar vaislas lopu vērtības izmaiņu un starpības starp pārskata gadā iegādātajiem un pārdotajiem pamatlīdzekļiem summu. Neto ieguldījumi ir vienādi ar bruto ieguldījumiem, no kuriem ir atņemts pārskata gadā aprēķinātais nolietojums. Līdz ar to pozitīvie neto ieguldījumi liecina par lauku saimniecības spēju ne tikai uzturēt pamatlīdzekļu apjomu esošajā līmenī, bet arī paplašināt ražošanas bāzi.

Ieguldījumu subsīdiu loma pamatlīdzekļu atražošanā

Lauku saimniecības, plānojot un īstenojot investīciju projektus, saskaras ar dažāda veida riskiem, bet parasti vislielākos draudus rada finanšu risks. (8.,81.) Finanšu trūkums tradicionāli tiek minēts kā viens no galvenajiem uzņēmējdarbības uzsākšanu kavējošajiem faktoriem Latvijas lauku teritorijās. (28.,147.; 29.,293.) Latgalē lauku saimniecības raksturo neliels aizņemtā kapitāla daudzums, kas mazina risku. Tomēr ir

negatīvi vērtējams fakts (8.,83.), ka lauku saimniecības praktiski neizmanto ārējo finansējumu pamatlīdzekļu modernizācijai.

Ap 60 % no aptaujātajiem Latgales komersantiem norāda uz bankas kredīta nepieejamību, iespējams, nodrošinājuma neesamības dēļ. Pārsvārā kredīti tiek ņemti darbībām ar nekustamo īpašumu, tas ir, iegādei, remontam, celtniecībai un rekonstrukcijai. Ļoti bieži ES struktūrfondu un citu veidu atbalsts sedz tikai daļu no projekta izmaksām, bet pārējām ir nepieciešams kredīts. Savukārt bankas ir gatavas piešķirt kredītu tikai tad, ja šim projektam ir ES struktūrfondu atbalsts. (13., 124.–126.) Likumsakarīgi, ka aptaujātie Latvijas eksperti novērtē ES līdzekļu pieejamību kā būtiskāko priekšnoteikumu uzņēmējdarbības attīstībai, jo tiem, atšķirībā no aizņemtā kapitāla, ir bezatlīdzības raksturs. (12.,121.) Līdzīgās domās ir arī Latvijas akadēmisko aprindu pārstāvji, kas norāda, ka ES maksājumi ir būtiski svarīgi Latgales zemnieku atbalstam. (4.,36.) Arī ārzemju autori norāda, ka mūsdienās subsīdijām ir izšķiroši svarīga loma, jo tās samazina lauku saimniecību ienākumu svārstīgumu. (24.,179.) Tajā pašā laikā subsīdiju ietekme uz ražošanas attīstību ir lielā mērā atkarīga no šo subsīdiju pieejamības lauku saimniecībām un to piešķiršanas mehānisma. (3.,343.) Vienlaikus ir jāpiekrīt arī uzskatam (9.), ka ES finansējuma ietekmi uz reģionu attīstību reāli var novērtēt ne ātrāk kā 2–3 gadus pēc tā faktiska ieguldījuma. Tas it īpaši ir attiecināms uz ieguldījumu subsīdijām, kurām piemīt ilgtermiņa iedarbības efekts.

Ieguldījumu subsīdiju uzdevums ir veicināt investīcijas agrārajā sektorā, tādējādi paaugstinot lauku saimniecību darbības efektivitāti un konkurētspēju. Šāds atbalsts Latvijas zemniekiem ir pieejams kopš 1997. gada. (27.,16.) Tomēr Latvijas agrāro ekonomistu veiktie pētījumi nepārprotami liecina, ka subsīdijas koncentrējas galvenkārt ekonomiski aktīvajos Latvijas reģionos. (27.,14.) Piemēram, pielietojot ekonometriskās metodes, tika konstatēts (27.,19.), ka 1. klasterī (Daugavpils, Madona un Rēzekne) un 2. klasterī ietilpstošās teritorijas (Cēsis, Jēkabpils, Krāslava, Ludza un Preiļi), kurās dominējošā ir piena lopkopība, raksturo viszemākā aktivitāte ieguldījumu atbalsta piesaistē, rēķinot uz 1 lauksaimniecībā izmantojamās zemes ha. Tas apstiprina zinātnieku izteiktas bažas (11.,216.), ka, neskatoties uz ES struktūrfondu mērķi novērst reģionālo un sociālo nevienlīdzību starp ES dalībvalstīm un to reģioniem, kā arī uzlabot ekonomisko un sociālo kohēziju visā Eiropā, šis finansējums vienlaikus rada neadekvātas izmantošanas risku, kas var veicināt vēl lielāku reģionālo nevienlīdzību, sociālo izstumtību, vides degradāciju un korupciju.

Ārzemju autori (10.,55.) atklāja ciešu korelāciju starp ieguldījumu subsīdijām un lauku saimniecību aktīviem, izskaidrojot to ar saimniecību

motivāciju vēl vairāk uzlabot esošo ražošanas tehnoloģisko bāzi. Tāpat cieša korelācija konstatēta ar saražotās produkcijas vērtību, veiktajām investīcijām un pašu kapitālu. Savukārt sakarība starp ieguldījumu subsīdijām un lauku saimniecības darbības efektivitātes rādītājiem (peļņa pirms nodokļiem, pašu kapitāla rentabilitāte u.c.) nebija konstatēta.

Pētījumos par ieguldījumu subsīdiu izmantošanas intensitāti agrārajā sektorā tiek izmantoti vairāki rādītāji, t.sk. darbaspēka ieguldījums stundās uz ieguldījumu subsīdiu vienu latu, ieguldījumu subsīdijas uz darbaspēka vienu stundu vai lauksaimniecībā izmantotās zemes 1 ha. Pēdējais rādītājs tiek atzīts par īpaši labu lauku saimniecību darbības analīzē. (25.,15.–16.)

Autoru veiktajā pētījumā tiek analizēts relatīvais rādītājs, proti, ieguldījumu subsīdiu īpatsvars bruto ieguldījumos, kas raksturo, cik aktīvi saimniecības izmanto nacionālo un ES piedāvāto atbalstu, nomainot un atjaunojot savu pamatlīdzekļu fondu. Aprēķini liecina (1.tab.), ka Latgales lauku saimniecības daudz aktīvāk izmantoja ieguldījumu subsīdijas pamatlīdzekļu atražošanai, salīdzinot ar vidējo rādītāju Latvijas agrārajā sektorā (kā izņēmumu var vienīgi minēt atsevišķas saimniecību grupas 2004., 2006. un 2010. gadā). Analizējamā laika posmā vislielākais subsīdiu īpatsvars bija vērojams Latgales saimniecībās no 2 līdz 8 ELV un no 16 līdz 40 ELV. Atšķirībā no agrārā sektora vidējiem rādītājiem, Latgalē bija mazāk izteikta tendence samazināties ieguldījumu subsīdiu īpatsvaram, pieaugot lauku saimniecību ekonomiskajam lielumam.

1. tabula

Lauku saimniecību ieguldījumu subsīdiu īpatsvars bruto ieguldījumos
2004. – 2010. gadā vidēji Latvijā un Latgalē
(autoru aprēķini, izmantojot (23.) datus)

Gads	Reģions	Vidēji	Eiropas lieluma vienības						
			2 –< 4	4 –< 8	8 –< 16	16 –< 40	40 –< 100	100 –< 250	>= 250
2004	Latgale	0,09	0,00	0,00	0,02	0,02	0,36	–	–
	Latvija	0,10	0,00	0,01	0,07	0,09	0,26	0,20	0,04
2005	Latgale	0,56	1,09	0,74	0,21	0,94	0,47	0,32	–
	Latvija	0,27	0,34	0,53	0,29	0,48	0,30	0,22	0,10
2006	Latgale	0,27	0,32	0,43	0,17	0,25	0,12	0,22	0,11
	Latvija	0,19	0,37	0,40	0,35	0,17	0,15	0,15	0,07
2007	Latgale	0,28	0,58	0,51	0,26	0,24	0,15	0,06	0,13
	Latvija	0,14	0,26	0,30	0,26	0,19	0,10	0,10	0,04
2008	Latgale	0,28	0,41	0,37	0,38	0,35	0,27	0,10	0,04
	Latvija	0,15	0,28	0,20	0,24	0,21	0,19	0,10	0,04
2009	Latgale	0,36	0,00	0,24	0,14	0,41	0,38	0,54	0,89
	Latvija	0,25	0,14	0,24	–3,46	0,37	0,23	0,30	0,14

1. tabulas turpinājums

2010	Latgale	0,22	0,13	0,17	0,22	0,30	0,23	0,31	0,12
	Latvija	0,19	0,18	0,22	0,15	0,19	0,24	0,22	0,16
Vidēji	Latgale	0,30	0,36	0,35	0,20	0,36	0,28	0,26	0,26
	Latvija	0,19	0,23	0,27	-0,30	0,24	0,21	0,18	0,08
V _σ ¹²	Latgale	49%	107%	68%	55%	79%	45%	67%	138%
	Latvija	33%	57%	60%	-467%	54%	32%	41%	59%

Tomēr, salīdzinot savā starpā reģionus, situācija var būt atšķirīga no iepriekš aprakstītās, jo tad liela nozīme ir lauku saimniecību lielumam un specializācijai. (14.,209.) Piemēram, ir uzsvērts (22.,18.), ka Zemgales reģionā zemnieki cenšas palielināt ražošanas procesa efektivitāti, samazinot fiziska darba intensitāti un aizvietojo to ar modernām tehnoloģijām un jauniem pamatlīdzekļiem. Savukārt Latgalē, kur dominē mazas lauku saimniecības, fiziskā darba ieguldījums tradicionāli ir daudz lielāks.

Pamatlīdzekļu atražošanu raksturojošie atvasinātie rādītāji

Tā kā neto ieguldījumu absolūtos skaitļos salīdzināšana dažāda ekonomiskā lieluma lauku saimniecībā nav ekonomiski pamatota, pētījumā ir izmantoti atvasinātie rādītāji: neto ieguldījumi uz vienu Eiropas lieluma vienību, lauksaimniecībā izmantojamās zemes vienu hektāru un vienu liellopu vienību. Pēdējais rādītājs ir ieviests, ievērojot, ka piena lopkopība ir atzīta (4.,40.) par galveno lopkopības nozari Latgalē, kuras ieguldījums lauksaimniecības produkcijas kopējos apjomos ir ļoti nozīmīgs.

2. tabula

Lauku saimniecību neto ieguldījumi uz Eiropas lieluma vienību
2004. – 2010. gadā vidēji Latvijā un Latgalē, Ls
(autoru aprēķini, izmantojot (23.) datus)

Gads	Reģions	Vidēji	Eiropas lieluma vienības						
			2 –< 4	4 –< 8	8 –< 16	16 –< 40	40 –< 100	100 –< 250	>= 250
2004	Latgale	426	100	441	931	-7	1424	-	-
	Latvija	352	-69	287	400	249	479	375	628
2005	Latgale	434	23	448	532	610	228	1676	-
	Latvija	820	282	582	558	742	540	834	1595
2006	Latgale	467	114	733	503	542	188	372	683
	Latvija	493	200	372	336	453	302	493	1043
2007	Latgale	288	-44	226	388	584	536	790	299
	Latvija	531	221	369	451	463	590	571	806

¹² V_σ – variācijas koeficients.

2. tabulas turpinājums

2008	Latgale	547	476	229	349	577	580	924	875
	Latvija	501	152	273	306	502	487	753	851
2009	Latgale	-100	-112	118	-186	-247	-214	-47	-20
	Latvija	-20	-259	-127	-449	-175	-50	86	476
2010	Latgale	26	-152	63	144	-125	-41	296	84
	Latvija	16	-207	-126	-94	17	13	219	150
Vidēji	Latgale	298	58	323	380	276	386	669	384
	Latvija	385	46	233	215	322	337	476	793
V_{σ}	Latgale	82%	363%	72%	91%	139%	140%	91%	100%
	Latvija	78%	484%	114%	166%	98%	77%	57%	58%

2004. – 2010. gadā vidēji Latvijas agrārajā sektorā vislielākos neto ieguldījumus, rēķinot uz 1 ELV, veica lauku saimniecības ar ekonomisko lielumu virs 100 ELV (2. tab.). Latgales reģionā situācija bija atšķirīga – līderes bija lauku saimniecības no 100 līdz 250 ELV, kurām sekoja iepriekšēja un nākošā pēc ekonomiskā lieluma saimniecību grupas, kā arī saimniecības no 8 līdz 16 ELV. Analizējamā perioda pirmajos gados atšķirības starp neto ieguldījumiem vislielāko un vismazāko saimniecību grupās sasniedza 5–6 reizes, liecinot par sektora ārkārtīgi lielu polarizāciju. Autori uzskata, ka nākotnē, līdzīgi Polijai (26., 69.), tas var novest pie vēl lielākas sektora ražošanas sadrumstalotības un mazo saimniecību konkurētspējas pilnīga zuduma. Jāatzīmē, ka iepriekš minētās atšķirības starp Latvijas vislielākajām un vismazākajām saimniecību grupām saglabājās arī analizējamā perioda pēdējos gados. Kaut gan neto ieguldījumu apjoms lielajās saimniecībās būtiski samazinājās, mazajās tas kļuva negatīvs, liecinot, ka neto ieguldījumi nespēj nosegt esošo pamatlīdzekļu gada laikā aprēķinātus nolietojuma atskaitījumus.

Iepriekš veiktajos pētījumos (18., 162.) bija atklāts, ka lielajās Latvijas lauku saimniecībās lielu investīciju pamatlīdzekļu atražošanas rezultātā strauji pieaug nolietojuma atskaitījumi, un tāpēc peļņa un rentabilitāte kļūst zemākas nekā vidēji agrārajā sektorā. Pēc autoru uzskatiem, ar šo faktu var izskaidrot arī negatīvo neto ieguldījumu esamību agrārajā sektorā kopumā.

Neto ieguldījumi gan uz LIZ 1 hektāru (3. tab.), gan uz liellopu vienību (4. tab.) liecina, ka dažos periodos pamatlīdzekļu atražošana Latgales reģionā norisinājās mazāk intensīvi nekā vidēji Latvijas lauksaimniecībā. Proti, 2009. un 2010. gadā tas bija vērojams lauku saimniecībās, kuru ekonomiskais lielums pārsniedza 16 ELV, 2005. gadā – visu mazo un vidēji lielo saimniecību grupās, bet 2007. gadā – mazu un vislielāko saimniecību grupās.

Lauku saimniecību neto ieguldījumi uz lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru 2004. – 2010. gadā vidēji Latvijā un Latgalē, Ls
(autoru aprēķini, izmantojot (23.) datus)

Gads	Reģions	Vidēji	Eiropas lieluma vienības						
			2 –< 4	4 –< 8	8 –< 16	16 –< 40	40 –< 100	100 –< 250	>= 250
2004	Latgale	53	11	48	128	-1	160	-	-
	Latvija	59	-7	35	60	38	79	71	331
2005	Latgale	53	3	53	59	68	29	189	-
	Latvija	141	31	75	79	119	90	155	862
2006	Latgale	69	13	90	71	81	27	58	523
	Latvija	87	21	50	56	76	57	106	464
2007	Latgale	47	-6	35	64	105	97	138	131
	Latvija	111	30	56	80	93	129	132	366
2008	Latgale	92	59	33	55	109	116	176	342
	Latvija	98	19	41	54	100	106	171	326
2009	Latgale	-17	-13	16	-31	-47	-42	-10	-8
	Latvija	-4	-28	-18	-76	-34	-11	21	187
2010	Latgale	5	-20	8	25	-24	-8	79	23
	Latvija	3	-26	-17	-16	3	3	51	49
Vidēji	Latgale	43	7	40	53	41	54	105	202
	Latvija	71	6	32	34	56	65	101	369
V _σ	Latgale	86%	385%	67%	91%	155%	134%	73%	112%
	Latvija	77%	441%	114%	172%	100%	81%	55%	69%

Ja Latvijas agrārajā sektorā vidējiem neto ieguldījumiem uz LIZ hektāru bija raksturīga tendence pieaugt, palielinoties saimniecību ekonomiskajam lielumam, tad neto ieguldījumi uz liellopu vienību sasniedza savu maksimumu lauku saimniecībās no 100 līdz 250 ELV (4. tab.). Savukārt Latgales reģionā neto ieguldījumu pakāpenisks pieaugums, pieaugot saimniecību ekonomiskajam lielumam, bija lauku saimniecībās līdz 16 ELV un virs 40 ELV. Ir jāatzīmē, ka citās ES dalībvalstīs, piemēram, Polijā, šāda likumsakarība nebija novērota. Tieši otrādi, palielinoties poļu lauku saimniecību lielumam, ieguldījumu subsīdijas uz 1 ha tajās samazinājās. (17., 124.)

Lauku saimniecību neto ieguldījumi uz liellopu vienību 2004. – 2010. gadā
vidēji Latvijā un Latgalē, Ls
(autoru aprēķini, izmantojot (23.) datus)

Gads	Reģions	Vidēji	Eiropas lieluma vienības						
			2 –< 4	4 –< 8	8 –< 16	16 –< 40	40 –< 100	100 –< 250	>= 250
2004	Latgale	200	43	192	601	–5	1088	–	–
	Latvija	187	–28	120	229	192	531	281	247
2005	Latgale	202	9	167	407	737	142	2211	–
	Latvija	449	99	281	401	494	595	708	678
2006	Latgale	193	50	298	239	357	161	386	149
	Latvija	271	79	178	168	300	359	337	454
2007	Latgale	146	–19	115	206	406	552	1103	86
	Latvija	331	104	203	268	336	598	668	376
2008	Latgale	327	253	113	222	403	537	1182	295
	Latvija	322	74	142	179	381	480	821	432
2009	Latgale	–60	–65	57	–105	–168	–223	–68	–7
	Latvija	–13	–124	–65	–256	–127	–50	96	248
2010	Latgale	16	–92	26	84	–84	–43	168	51
	Latvija	10	–96	–60	–55	12	13	242	89
Vidēji	Latgale	146	26	138	236	235	316	830	115
	Latvija	223	15	114	134	227	361	450	361
V _σ	Latgale	88%	443%	66%	95%	140%	140%	101%	100%
	Latvija	77%	627%	115%	164%	96%	75%	62%	52%

Pēc autoru uzskatiem, liels variācijas koeficients un neto ieguldījumu būtiskas svārstības gadu griezumā un dažādās Eiropas lieluma vienību grupās netieši var liecināt par ilgtermiņa koncepcijas neesamību, kā nodrošināt vienmērīgu pamatlīdzekļu atražošanu visos Latvijas agrārā sektora segmentos. Pašlaik šim procesam piemīt zināmā mērā stohastisks raksturs, kas sarežģī maksimāli iespējamu ražošanas efektivitātes celšanu Latvijas lauksaimniecībā kopumā.

Secinājumi un priekšlikumi

Sociālā un ekonomiskā nevienlīdzība pastāv ne tikai starp atsevišķām ES dalībvalstīm, bet arī starp Latvijas reģioniem, kuri joprojām atrodas sociālekonomiskās attīstības dažādās stadijās, ko apliecina daudzi makroekonomiskie rādītāji. Latgales reģions pēc teritoriju attīstības indeksa tiek ierindots pēdējā vietā Latvijā. Pašu finansējuma trūkums un grūtības piesaistīt ārējo finansējumu tiek atzīti par svarīgiem uzņēmējdarbības uzsākšanu kavējošajiem faktoriem Latvijas lauku teritorijās. Tāpēc nacionālais un ES atbalsts investīciju subsīdiu formā kļūst par vienu no iedarbīgiem mehānismiem lauku

saimniecību pamatlīdzekļu atražošanas veicināšanai, kuras primārais uzdevums ir celt ražošanas efektivitāti Latvijas agrārajā sektorā.

Latgales lauku saimniecības (izņemot atsevišķas grupas 2004., 2006. un 2010. gadā) daudz aktīvāk izmantoja ieguldījumu subsīdijas pamatlīdzekļu atražošanai, salīdzinot ar vidējo radītāju Latvijā. Vislielākais subsīdiju īpatsvars bruto ieguldījumos bija Latgales saimniecībās no 2 līdz 8 ELV un no 16 līdz 40 ELV. Atšķirībā no rādītājiem vidēji Latvijā, Latgalē bija mazāk izteikta tendence sarukt ieguldījumu subsīdiju īpatsvaram, pieaugot lauku saimniecību ekonomiskajam lielumam. Ja Latvijas agrārajā sektorā vislielākie neto ieguldījumi uz 1 ELV bija lauku saimniecībās ar ekonomisko lielumu virs 100 ELV, tad Latgalē tas norisa lauku saimniecībās no 100 līdz 250 ELV, kurām sekoja iepriekšējā un nākošā pēc ekonomiskā lieluma grupas, kā arī saimniecībās no 8 līdz 16 ELV. Lielas atšķirības starp neto ieguldījumiem vislielāko un vismazāko saimniecību grupās gan Latvijā, gan Latgalē liecina par sektora ārkārtīgi lielu polarizāciju. Ja Latvijas agrārajā sektorā vidēji neto ieguldījumi uz 1 LIZ ha palielinājās līdz ar saimniecību ekonomiskā lieluma pieaugumu, tad neto ieguldījumi uz liellopu vienību sasniedza savu maksimumu lauku saimniecībās no 100 līdz 250 ELV. Latgales reģionā neto ieguldījumu uz 1 LIZ ha un liellopu vienību pakāpenisks pieaugums, palielinoties saimniecību ekonomiskajam lielumam, bija lauku saimniecībās līdz 16 ELV un virs 40 ELV.

Pēc autoru uzskatiem, pamatlīdzekļu vienkāršo un paplašināto atražošanu lauku saimniecībās var veicināt:

- a) mazu lauku saimniecību apvienošanās kooperatīvajās sabiedrībās nolūkā paaugstināt konkurētspēju un ražošanas apjomus, daļu no peļņas novirzot pamatlīdzekļu atražošanas rezervju veidošanai;
- b) paritātes attiecību veidošana starp agrāro sektoru un citiem tautsaimniecības sektoriem;
- c) vislielākās labvēlības nodokļu režīma piemērošana tām lauku saimniecībām, kuras darbojas lauksaimniecības prioritārajos ražošanas virzienos, vadoties no ilgtspējīgas attīstības principiem;
- d) lauksaimniecības tehnikas līzinga sistēmas attīstība un veicināšana, kā arī agrārā sektora ieguldījumu pievilcības palielināšana ar valsts garantiju mehānisma palīdzību.

Izmantotā literatūra un avoti

1. AGGELOPOULOS, S. et. al. Financing Profile of Agricultural Investments: the Case of the Central Macedonia Region, Greece. *Economic Science for Rural Development*. 2008. Nr. 17, pp. 21–28.

2. ATKOČIUNIENE, V., PETRAUSKIENE, R., TIJUNAITIENE, R. Analysis of LAG's Performance in Lithuania. *Economic Science for Rural Development*. 2007. Nr. 12, pp. 105–112.
3. BIELIK, P., JURÍČEK, D., KUNOVÁ, D. The comparison of agricultural support policies in the OECD and the EU countries from the perspective of economic globalization processes. *Agricultural Economics*. 2007. Nr. 53(8), pp. 339–348.
4. BUĢINA, V., MUKTUPĀVELA, K. Assessment of Agricultural Development in the Region of Latgale. *Economic Science for Rural Development*. 2008. Nr. 16, pp. 33–43.
5. ČINGULE, S. Dienvidlatgales sociālekonomiskā situācija teritorijas attīstības indeksa vērtējumā. *Economic Science for Rural Development*. 2010. Nr. 23, 76.–85. lpp.
6. *Definitions of variables used in FADN standard results* (RI/CC 882 Rev. 8.1.). European Community Committee for Farm Accountancy Data Network, 2007. 32 p.
7. GONCHAROVA, N. V. *Investment patterns in Dutch glasshouse horticulture*. PhD thesis. Wageningen University. 2007, 180 p.
8. JAKUŠONOKA, I., JESEMČIKA, A., OZOLA, E. Assessment of Economic Viability for Agricultural Holdings Included into the FADN of Latvia. *Economic Science for Rural Development*. 2008. Nr. 17, pp. 77–85.
9. JERMOLAJEVA, E., ZELČA, S., BALTERE, R. Eiropas Savienības ietekme uz reģionu ilgtspējīgu attīstību. *LZP Ekonomikas, juridiskās un vēstures galvenie pētījumu virzieni 2008.gadā*. 2008. Nr.14, 67.–72. lpp.
10. KESZTHELYI, K., NÉMETH, P., CSABA, P. Hungarian Agricultural Subsidies and Competitiveness on the Basis of FADN Database. *Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*. 2005. Nr. VII(6), pp. 52–57.
11. LATVIETE, I., ČINGULE, S. Eiropas Savienības sniegtās iespējas – struktūrfondi Latvijā un Īrijā. *Economic Science for Rural Development*. 2010. Nr. 21, 215.–226. lpp.
12. LITAVNIECE, L. Mazo un vidējo komercsabiedrību atbalsta ietekmes uz Latgales reģiona attīstību vērtējums ar hierarhiju analīzes metodes palīdzību. *Economic Science for Rural Development*. 2008. Nr.15, 115.–121. lpp.
13. LITAVNIECE, L. Kreditēšanās iespējas un problēmas Latgales reģiona mikro, mazo un vidējo komersantu vērtējumā. *Economic Science for Rural Development*, 2008. Nr.15, 122.–129. lpp.
14. MEDONOS, T., JELÍNEK, L., HUMPÁL, J. The national and regional impacts of direct payments modulation in the Czech Republic. *Agricultural Economics*. 2009. Nr. 55(4), pp. 200–210.
15. MEJSZELIS, M., MICKIEWICZ, P. The Neighbour Land Trading Market in the Prospect of Structural Changes in Agriculture. *Economic Science for Rural Development*. 2007. Nr. 12, pp. 78–82.
16. MICKIEWICZ, A., MICKIEWICZ, B. Polish Food Sector in the European Union. *Economic Science for Rural Development*. 2010. Nr. 21, pp. 45–52.
17. MICKIEWICZ, P. Investment by Agricultural Holdings under Programmes Co-funded by the EU. *Economic Science for Rural Development*. 2007. Nr. 14, pp. 122–128.
18. PILVERE, I. The Profile of Agriculture and its Largest Enterprises in Latvia. *Economic Science for Rural Development*. 2008. Nr.16, pp. 157–164.

19. REILJAN, J., TAMM, D. The Impact of Governmental Policy on the Competitiveness of the Estonian Agricultural Sector. *Economic Science for Rural Development*. 2007. Nr. 12, pp. 125–135.
20. RIVŽA, B. et. al. Reduction of Regional Diversities still on the Agenda in Latvia. *Economic Science for Rural Development*. 2006. Nr. 10, pp. 176–182.
21. ROSOCHATECKÁ, E., TOMŠIK, K., ŽIDKOVÁ, D. Selected Problems of Capital Assets of Czech Agriculture. *Agricultural Economics*. 2008. Nr. 54(3), pp. 108–116.
22. STRAUJUMA, L., ŠPOĢIS, K. Problems concerning balancing of interests of agricultural production and rural population density in the financial aid context. *Economic Science for Rural Development*. 2006. Nr. 10, pp. 12–20.
23. Saimniecību uzskaites datu tīkla (SUDAT) datu bāze. Pieejas veids: <https://sudat.lvaei.lv/Login.aspx?ReturnUrl=%2fDefault.aspx>
24. ŠPIČKA, J., BOUDNÝ, J., JANOTOVÁ, B. Role of subsidies in managing the operating risk of agricultural enterprises. *Agricultural Economics*. 2009. Nr. 55(4), pp. 169–179.
25. ŠPOĢIS, K., RADŽELE, A. Subsidēšanas un darba ražīguma sakarības lauksaimniecības uzņēmumos Latvijā. *Economic Science for Rural Development*. 2007. Nr. 14, 13.–18. lpp.
26. *The Economic and Social Conditions of the Development of the Polish Food Economy Following Poland's Accession to the European Union*. Ed. by M. Wigier. Warsaw: Institute of Agricultural and Food Economics, 2006. 98 p.
27. UPĪTE, I. Relationships between Investment Support and Production in Latvian Agriculture. *Economic Science for Rural Development*. 2010., Nr. 21, pp. 14–21.
28. ZVIRGZDIŅA, R. Uzņēmējdarbības intensifikācija un uzņēmējs Latvijas laukos. *Economic Science for Rural Development*. 2010. Nr. 21, 145.–151. lpp.
29. ZVIRGZDIŅA, R., AUZIŅA, A. Uzņēmējdarbības uzsākšanu kavējošie faktori lauku teritorijās. *Economic Science for Rural Development*. 2008. Nr. 15, 289.–295. lpp.
30. АФАНАСЬЕВ, В. Н., МАРКОВА, А. И. *Статистика сельского хозяйства*. Москва: Финансы и статистика, 2002. 272 стр.
31. АРЗАМАСЦЕВ, М. А., САФИУЛЛИН, М. А. Управление процессами расширенного воспроизводства в АПК. *Вестник ТИСБИ*. 2004. Nr. 2. Pieejas veids: <http://www.tisbi.ru/science/vestnik/2004/issue2/econom1.html>
32. БЛОК, М. А. О продовольственной безопасности в эпоху мировой интеграции. *Вестник ОрелГИЭТ*. 2008. Nr. 1, с. 98а – 104.
33. ИВАНОВ, В. В. *Инвестирование аграрного производства как фактор воспроизводства капитала*. Автореферат диссертации к. э. н. Чебоксары, 2010. 23 стр.
34. ИЛЬИН, С. Ю. *Управление интенсивным использованием основных производственных фондов в сельскохозяйственном производстве*. Автореферат диссертации к. э. н. Ижевск, 2003. 24 стр.
35. ИЛЬИЧЕВ, С. Н. *Экономический анализ деятельности сельскохозяйственных производителей в целях обоснования выбора высокоэффективных технологий и технических средств*. Автореферат диссертации к. э. н. Орел, 2011. 24 стр.

36. КАЗАКОВА, Н. Ю. *Эффективность функционирования основных производственных фондов в современном аграрном производстве.* Автореферат диссертации к. э. н. Чебоксары, 2009. 24 стр.
37. КАЙГОРОДЦЕВ, Л. Л. Система продовольственной безопасности. *Вестник Алтайского государственного аграрного университета.* 2006. Nr. 4(24), с. 74 – 79.
38. КАПТЕЙН, И. Г. Проблемы и тенденции воспроизводства основного капитала на предприятиях Республики Коми. *Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера. Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета.* 2006. Nr. 4, с. 91–106.
39. КОЖЕВНИКОВА, И. В. Оценка использования элементов производственного потенциала сельскохозяйственного предприятия. *Сборник научных трудов СевКавГТУ, Серия „Экономические науки“.* 2002. Nr. 7. Pieejas veids: http://science.ncstu.ru/articles/econom/7/42.pdf/file_download
40. ЛИССИТСА, А. и др. Единая аграрная политика Европейского Союза – путь становления и принципы функционирования. *Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe: Diskussionpaper.* 2006. Nr. 92, 50 стр.
41. МИЦКЕВИЧ, Б. Влияние единой сельскохозяйственной политики ЕС на устойчивое развитие сельских территорий Польши. *Международный сельскохозяйственный журнал.* 2006. Nr. 3, с. 14–15.
42. РЫСЬМЯТОВ, А. З. и др. Проблемы организации воспроизводства в отраслях АПК. *Научный журнал Кубанского государственного аграрного университета.* 2006. Nr. 23(7). Pieejas veids: ej.kubagro.ru/get.asp?id=497&t=1
43. САВИЦКАЯ, Г. В. *Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК.* Москва: Инфра–М, 2003. 367 стр.
44. САВУШКИН, М. В. Экономический анализ воспроизводства основного капитала в отраслях АПК. *Вестник ТИСБИ.* 2001. Nr. 4. Pieejas veids: <http://www.tisbi.org/science/vestnik/2001/issue4/econom%5B18%5D.html>
45. САФРОНЧУК, М. В. Экономическая безопасность и инвестиции как факторы роста переходной экономики России. *Вопросы статистики.* 2001. Nr. 11, с. 50 – 55.
46. *Статистика.* Под ред. В. Г. Ионина. Москва: Инфра–М, 2000. 310 стр.
47. СУТЫГИНА, А. И. *Управление региональным агрокомплексом в конкурентной среде.* Автореферат диссертации д. э. н. Ижевск, 2004. 49 стр.
48. ХУНГУРЕЕВА, И. П., ШАБЫКОВА, Н. Э., УНГАЕВА, И. Ю. *Экономика предприятия.* Улан-Удэ: изд-во ВСГТУ, 2004. 240 стр.
49. ЧЕЛПАНОВА, М. М. Механизмы повышения конкурентоспособности аграрных предприятий. *Вестник ЖДТУ.* 2010. Nr. 3(53), с. 116 – 119.
50. *Экономика предприятия.* Под ред. Н. Л. Нехорошевой. Минск: Вышейшая школа, 2005. 383 стр.

Summary

The main feature of agricultural products is its low scientific capacity and high labour intensity. Therefore both the technology and workforce endowment with fixed assets are primary prerequisites of effective agricultural production. Simple or extended reproduction of fixed assets provides an opportunity to minimize production costs, increase production volume and reduce the consumption of raw materials. Modernization of fixed assets could be considered as one of crucially important elements of product or process innovation. Despite the balanced and persistent progress being the most important priority of modern economics, social and economic inequality is still widespread not only among the Member states of the EU, but also among different regions of Latvia. A list of macroeconomic indicators testifies that the social development stage of those regions differs significantly. One of them – Latgale region consequently ranks the last in Latvia according to the index of territorial development.

Disparity of prices for agricultural and manufacturing products, stiffer competition with cheap imported agricultural products, long-lasting economic recession, inflation, dictate of food processing enterprises regarding the level of food purchase prices, structural disproportions of national economy and lingering, partly successful institutional reforms should be mentioned as the main obstacles of investments in agricultural sector and partial reproduction of fixed assets. The lack of internal finance and difficulty in attracting external finance are reported to be the main obstacles to set up small business in Latvia's rural territories. Therefore the national and the EU subsidies are playing an increasingly important role and acting as the most effective impulses and support mechanism for further sustainable development of agricultural production. Although according to findings of recent research carried out in the regions of Latvia, subsidies concentrate in the prosperous territorial units. Therefore, despite the aim of the EU structural funds to diminish the differences between countries and regions and to improve the economic and social cohesion, the EU support measures can result in growing gap, inequality, social isolation and environmental degradation.

Farms in Latgale (except some farm groups in 2004, 2006 and 2010) used subsidies on investments for the reproduction of fixed assets much more actively compared to the average level in Latvia. The highest proportion of subsidies in gross investments was in Latgale farms of economic size 2 to 8 ESU and 16 to 40 ESU. Unlike the average farms in Latvia, the farms in Latgale did not clearly demonstrate the trend of decreasing proportion of subsidies in the farm gross investments for large farms in comparison with the small farms. If in Latvia's agricultural sector the largest net investments per 1 ESU were in the farms of economic size above 100 ESU, then in Latgale they were observed in the farms of economic size 100–250 ESU, and neighbouring farm groups as well as in the farms 8–16 ESU. A significant difference of net investments in the largest and the smallest farms both in the whole Latvia and in Latgale demonstrated the notable polarization of Latvia's agricultural production. In Latvia agricultural holdings average net investments per 1 UAA increased along with the economic size of farms but net investments per 1 LU reached a peak in farms of economic size 100–250 ESU. In Latgale the economic situation was dissimilar to the previous one as net investments per 1 UAA and 1 LU grew gradually in farms of economic size below 16 ESU and above 40 ESU. It means economical use of net investments was not homogeneous.

Simple and extended reproduction of fixed assets can be encouraged by:

- 1) a merger of small farms in cooperatives to increase their competitiveness and production volumes as well as to allocate part of retained profit to reserves for reproduction of fixed assets;
- 2) parity of prices for agricultural and manufacturing products;
- 3) favourable tax regime for farms doing business in the prioritized sectors of Latvia's agriculture according to the concept of sustainable development;
- 4) development and governmental support to the technology-leasing schemes;
- 5) increase in the investment attractiveness of agricultural sector using state guarantee schemes.